

Stanley Milgram. *Poslušnosť voči autorite. Experimentálny prístup: experiment odhaľujúci časť ľudskej prirodzenosti.*

Trenčín: Vydavateľstvo – F. 2014. 200 stran.

Z anglického originálu *Obedience to authority* preložila Iva Gacíková.

Recenzovaná publikácia od amerického psychológa Stanleyho Milgrama, ktorý pôsobil svojho času na renomovaných amerických univerzitách (Yale a Harvard), vyšla už v roku 1974 v New Yorku pod originálnym názvom „*Obedience to Authority. An Experiment View*“. Vďaka patrí Vydavateľstvu – F, ktoré ju prináša v preklade po 40. rokoch aj slovenským a českým čitateľom.

Stanley Milgram realizoval sériu celosvetovo známych experimentov (celkovo 18 variácií popísaných v monografii), v ktorých sa snažil preskúmať tendencie človeka k poslušnosti voči autorite. Po úvode do problematiky, poďakovaní autora a predslove k slovenskému vydaniu, ktoré napísal slovenský psychiater a psychoterapeut doc. MUDr. Jozef Hašto, PhD., nasleduje prvá kapitola s názvom *Dilema poslušnosti*. Autor v nej charakterizuje poslušnosť ako psychologický mechanizmus a zároveň veľmi dôležitú súčasť štruktúry sociálneho života. Milgram siahol až k filozofickým koreňom konceptu poslušnosti, Platónovi a Hobbesovi. Ďalej spomínal viacero historických situácií, kde bola práve poslušnosť voči autorite zneužitá v mene vojenských a politických záujmov, či už to boli nacistické zverstvá v druhej svetovej vojne a Eichmannovské neospravedliteľné činy alebo americké bombardovanie vietnamských civilistov.

V druhej kapitole podrobne popisuje výskumné metódy, spôsob získavania účastníkov (vrátane ilustrácie inzerátu, ktorý bol použitý pri náboře účastníkov do experimentu) a priestory laboratória (vrátane opisu prostredia a inštrumentária). Tiež popisuje priebeh a základné princípy jednotlivých experimentov, pričom proklamuje práve jednoduchosť experimentu, ktorá určitým spôsobom garantuje zrozumiteľnosť a prehľadnosť sledovaných procesov. Ex post nasledovalo interview, spätná väzba od účastníkov a poskytnutie informácií o výskume, takže celková rekapitulácia, ukotvenie reality a zdieľanie rôznych pocitov a emócií musel Milgram nutne zabezpečiť, keďže experiment veľmi silno zapôsobil na väčšinu účastníkov. Pri deskripcii prostredia, inštrumentária a výskumných metód použil autor na doplnenie autentické ilustrácie, ktoré dotvárajú obraz vtedajšej doby a celkových podmienok, v ktorých experiment v 70. rokoch prebiehal.

V tretej kapitole sa Milgram snažil priblížiť očakávané správanie, ktoré predikovali jednotlivé skupiny študentov v predvýskumných fázach experimentu. Ich prognózy sa javia výrazne idealisticky a Milgram uvádza, takéto „reakcie môžu vyplývať z empatie, súcitu a zmyslu pre spravodlivosť, pričom stelesňujú koncepciu toho, čo je želané a predpokladajú, že podľa toho bude prebiehať aj konanie“. Kriticky však poznamenáva, že majú len veľmi malý a nedostatočný vhlád do siete síl, ktoré fungujú v reálnej sociálnej situácii a ich koncentrácia je oveľa vyššia na osobnosť autonómneho jednotlivca ako na konkrétnu situáciu, v ktorej sa nachádza.

Nasleduje štvrtá kapitola, ktorá je už konkrétnym náhľadom na samotné konanie účastníkov experimentu vo variáciách s obeťou v blízkosti a s obeťou v blízkosti na dotyk. Pri manipulácii so vzdialenosťou medzi obeťou a účastníkom, ktorý realizoval šoky, sa ukázalo, že vzdialenosť je jednou z dôležitých aspektov, ktoré vplyvajú na poslúchanie voči autorite u účastníkov experimentu (maximálny šok 450 voltov dalo len 30 % vo variante s obeťou vzdialenou na dotyk, pričom v porovnaní so vzdialenou obeťou realizovalo maximálny šok až 65 %). Experiment s blízkosťou obeť d'alej popisuje tiež v siedmej kapitole, čo síce nadväzuje na variácie spomenuté v štvrtej kapitole, avšak ucelenejšie, komplexnejšie a plynulejšie by boli, keby nasledovali nadväzne za sebou.

Ďalej v piatej kapitole konfrontoval jednotlivca s autoritou a popisuje experimenty so zmenou v prostredí. Táto časť zahŕňa kauzisticky spracované výpovede päť rôznych účastníkov nezávisle na sebe (boli účastní odlišných variácií experimentu), pričom výpovede obsahujú aj ex post dáta zozbierané rok po účasti na experimente.

Šiesta kapitola dopĺňa a rozširuje popis ďalších variácií a zároveň reflektuje kontrolné experimenty. Milgram variuje so zmenou prostredia, personálu, s autoritou v blízkosti, obmedzenou zaviazanosťou obeti, možnosť výberu šoku účastníka a tiež realizácia experimentu so ženami účastníčkami. V ôsmej kapitole autor manipuloval s rolou účastníkov, resp. experimentátorov. Najskôr začal reverznou výmenou a nie experimentátor (autorita) dával príkaz na šokovanie, ale žiak si žiadal šoky a experimentátor ich naopak zakazoval. Potom sa stal „autoritou“ obyčajný človek, ktorý mal za úlohu dávať príkazy. V ďalšej verzii sa stal účastník „len“ pozorovateľom, neskôr sa stala autorita obeťou a obyčajný človek prikazoval a nakoniec sa autorita duplikovala. Dve autority pričom dávali protichodné príkazy, resp. v inej verzii jedna bola obeťou. Potvrdilo sa mu, že systém autority musí byť jednoznačne založený na hierarchickej organizácii.

V deviatej kapitole sledoval skupinové vplyvy a snažil sa rozlíšiť medzi konformitou a poslušnosťou. Podobne, ako v experimentoch Salomona Ascha, ktorý skúmal vplyv skupinového tlaku na rozhodovanie, aj Milgram skúmal vplyv skupiny, kedy dvaja rovesníci rebelovali. Ukázalo sa, že skupina efektívne podkopáva moc autority.

V desiatej kapitole sa Milgram pýtal *Prečo poslušnosť?* Analýza tejto problematiky po získaných výsledkoch zo série experimentov ho priviedla k viacerým záverečným premisám. Vyjadruje sa k hierarchii, ktorá má hodnotu prežitia a hierarchické štruktúrovanie je v rámci poslušnosti k autorite veľmi dôležité. Tiež sa opiera o kybernetické hľadisko a venuje sa presunu kauzálne pôsobiacej sily v rámci hierarchie a štruktúry.

Jedenásta kapitola popisuje samotný proces poslušnosti, formuluje antecedentné podmienky poslušnosti (rodina, inštitucionálny rámec, systém odmien, vnímanie autority, vstup do systému autority, ideológia atď.). Milgram operuje s pojmom „agentový stav“, ktorý je typickým pre proces poslušnosti voči autorite. V súvislosti s agentovým stavom je dôležité naladenie, redefinovanie významu situácie, strata zodpovednosti, sebaobraz, príkazy a ďalšie aspekty. Za viažúce faktory Milgram považuje sekvenčnú povahu konania, situačné záväzky a úzkosť. K stavom napätia v súvislosti s neposlušnosťou sa vyjadruje v dvanástej kapitole, kde postupne popisuje napätie a jeho zdroje, resp. rozpustenie a znižovanie napätia, telesné prejavy, nesúhlas a neposlušnosť účastníkov. O formuláciu alternatívnej teórie k poslušnosti polemizuje, či je práve agresia vysvetľujúcim konceptom poslušnosti voči autorite, avšak Milgram sa voči tejto hypotéze stavia skôr skepticky a neprijíma ju, čo opäť podložil experimentálne v jednej z variácií svojho experimentu.

Predposledná kapitola sa venuje metodologickým otázkam výskumu, ktoré sa snažil zodpovedať a vysvetliť opäť na konkrétnych fragmentoch z experimentov. Nasleduje *Záver* monografie, kde sa opäť vracia k modifikácii jeho teórie poslušnosti voči autorite na vojnové katastrofické scenáre vo Vietname, pričom prikladá na ilustráciu tiež prepisy rozhovorov s účastníkmi týchto vojnových misií. Na konci monografie za záverom venuje v rámci príloh priestor pre kritiku „etiky“ série experimentov, čo však opäť argumentuje a podkladá na základe relevantných exaktných dôkazov. Poslednú časť príloh tvorí popis štrukturálnych vzorcov pokusných osôb a hodín zodpovednosti.

Milgramova monografia *Poslušnosť voči autorite* obsahuje množstvo veľmi cenných experimentálne overených zistení, ktoré principiálne jednoduchým spôsobom dokázal variovať a exaktne uchopiť.

Kriticky možno namietat' snáď len to, že experimenty sa realizovali takmer pred pol storočím, prevažne na vzorke mužov, navyše jeho výbery boli pomerne malé a nie reprezentatívne a celková „etika“ je diskutabilná (zaujímavé by boli tiež variácie experimentu s poslušnosťou voči autorite na detskej populácii, mládeži a adolescentoch). Jednoznačne je však Milgramova práca obrovským prínosom pre sociálnu psychológiu a vôbec pre všetky sociálne a behaviorálne vedecké disciplíny.

Mgr. Peter Kusý
Katedra pedagogických štúdií
Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Kontakt: peterkusy7@gmail.com

Kusý, P. (2014). Poslušnosť voči autorite. Experimentálny prístup: Experiment odhaľujúci časť ľudskej prirodzenosti [recenze]. *E-psychologie* [online], 8, 4, 44-46 [cit. vložte datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/kusy-rec.pdf>>. ISSN 1802-8853.